

РОЗДІЛ 7. АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС; ФІНАНСОВЕ ПРАВО; ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

УДК 340.13

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.86.3.31>

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ В УКРАЇНІ: ІНСТИТУЦІЙНО-ТЕХНОЛОГІЧНІ КРИТЕРІЇ ЕФЕКТИВНОСТІ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Акулов Ю.В.,

доктор філософії у галузі «Право»

ORCID: 0000-0002-6710-140X

Акулов Ю.В. Правове регулювання цифрової трансформації в Україні: інституційно-технологічні критерії ефективності в умовах європейської інтеграції.

У статті здійснено комплексний теоретико-правовий аналіз критеріїв ефективності державної політики у сфері цифровізації та штучного інтелекту. Особлива увага приділена дослідженню нормативно-правових, інституційних, технологічних та інноваційних аспектів цифрової трансформації в умовах євроінтеграційних процесів та воєнного стану в Україні.

На основі системного аналізу нормативно-правової бази встановлено, що законодавче забезпечення цифровізації в Україні характеризується комплексністю та орієнтацією на європейські стандарти. Ключову роль відіграє Закон України «Про цифровий контент та цифрові послуги», який забезпечує гармонізацію національного законодавства з Директивою 2019/770. Проаналізовано синергетичний ефект взаємодії різних нормативно-правових актів у сфері цифровізації, включаючи закони про хмарні послуги та електронну комерцію.

Досліджено інституційні критерії ефективності, які відображають організаційну спроможність державних органів реалізовувати політику цифрової трансформації. Проаналізовано роль Міністерства цифрової трансформації та ефективність впровадження посад CDTO в органах державної влади. Визначено необхідність створення спеціалізованих регуляторних органів, зокрема у сфері штучного інтелекту, за аналогією з European Artificial Intelligence Board.

Технологічні критерії оцінено через призму Індексу цифрової трансформації регіонів, який демонструє значний прогрес у впровадженні цифрових рішень, особливо у сферах безпаперового документообігу та електронних послуг. Проаналізовано регіональні відмінності у рівні цифровізації та визначено ключові фактори успішності цифрової трансформації на місцевому рівні.

Інноваційні критерії досліджено в контексті розвитку науково-дослідної діяльності та механізмів трансферу технологій. Визначено роль цифровізації у підвищенні прозорості державного управління та зміцненні довіри до державних інституцій. Проаналізовано стратегії підтримки цифровізації науково-дослідної діяльності та механізми захисту прав інтелектуальної власності при трансфері технологій.

Ключові слова: цифровізація, державна політика, критерії ефективності, нормативно-правове регулювання, інституційна спроможність, технологічні інновації.

Akulov Yu.V. Legal regulation of digital transformation in Ukraine: institutional and technological criteria for effectiveness in the context of European integration.

This article provides a comprehensive theoretical and legal analysis of the criteria for the effectiveness of state policy in the areas of digitalisation and artificial intelligence. It particularly focuses on the examination of normative-legal, institutional, technological, and innovative aspects of digital transformation amid the processes of European integration and martial law in Ukraine.

Through a systemic analysis of the normative-legal framework, it is established that the legislative support for digitalisation in Ukraine is characterised by complexity and alignment with European standards. A key role is played by the Law of Ukraine on «Digital Content and Digital Services,» which ensures the harmonisation of national legislation with Directive 2019/770. The synergistic effect of the interaction between various normative-legal acts in the sphere of digitalisation is analysed, including laws on cloud services and e-commerce.

Institutional criteria for effectiveness are explored, reflecting the organisational capacity of state authorities to implement digital transformation policies. The role of the Ministry of Digital Transformation and the effectiveness of CDTO positions within state authorities are examined. The necessity of establishing specialised regulatory bodies, particularly in the field of artificial intelligence, is identified, akin to the European Artificial Intelligence Board.

Technological criteria are assessed through the lens of the Regional Digital Transformation Index, demonstrating significant progress in the implementation of digital solutions, particularly in the areas of paperless documentation and electronic services. Regional disparities in the level of digitalisation are analysed, and key factors for successful digital transformation at the local level are determined.

Innovative criteria are investigated in the context of developing research activities and technology transfer mechanisms. The role of digitalisation in enhancing the transparency of public administration and strengthening trust in state institutions is defined. Strategies for supporting the digitalisation of research activities and mechanisms for protecting intellectual property rights during technology transfer are analysed.

Key words: digitalisation, state policy, effectiveness criteria, legal regulation, institutional capacity, technological innovations.

Постановка проблеми. Цифрова трансформація в Україні відбувається в умовах європейської інтеграції та потребує ефективного правового регулювання для забезпечення відповідності стандартам ЄС. Особливої актуальності набуває визначення інституційно-технологічних критеріїв ефективності такого регулювання, оскільки це безпосередньо впливає на успішність інтеграційних процесів та розвиток цифрової економіки України. Відсутність чітких критеріїв оцінки ефективності правового регулювання цифрової трансформації створює перешкоди для системного розвитку цифрового середовища та уповільнює процес гармонізації українського законодавства з правом ЄС.

Метою дослідження є формування комплексної методології оцінки ефективності державної політики у сфері цифровізації та штучного інтелекту через призму чотирьох ключових вимірів: інноваційного, технологічного, нормативно-правового та інституційного. Дослідження спрямоване на розробку системи взаємопов'язаних критеріїв, які дозволяють оцінити результативність державних ініціатив у сфері цифрової трансформації в умовах євроінтеграційних процесів та воєнного стану.

Стан опрацювання проблематики. Проблематика правового регулювання цифрової трансформації досліджувалась у працях вітчизняних та зарубіжних науковців, зокрема в контексті європейської інтеграції та розвитку цифрової економіки. Значний внесок у розробку теоретичних засад правового регулювання цифровізації зробили такі вчені, як: І.А. Яковюк, А.В. Домбровська, М.В. Дубняк, М.Г. Хаустова, Р.Н. Енан. Проте питання інституційно-технологічних критеріїв ефективності залишається недостатньо дослідженим.

Вклад основного матеріалу. У парадигмі сучасного державотворення цифрова трансформація суспільних відносин та розвиток технологій штучного інтелекту детермінують фундаментальні зміни в архітектурі державного управління. Конвергенція цифрових технологій та адміністративних процесів створює унікальний симбіоз, який вимагає переосмислення традиційних підходів до оцінки ефективності державної політики. В умовах зростання технологічних можливостей та їх впливу на соціально-економічні процеси, особливої актуальності набуває проблематика розробки науково обґрунтованої системи критеріїв ефективності державної політики у сфері цифровізації та штучного інтелекту.

Методологічна складність оцінки ефективності державної політики у досліджуваній сфері зумовлена мультидисциплінарним характером цифрової трансформації, яка охоплює технологічні, правові, соціальні, економічні та етичні аспекти. Інтеграція технологій штучного інтелекту в процеси публічного управління створює новий рівень складності для традиційних механізмів оцінки

ефективності, вимагаючи розробки інноваційних критеріальних підходів, які враховували б як квантифіковані показники, так і якісні характеристики трансформаційних процесів.

На підставі проведеного теоретико-методологічного дослідження та системного аналізу існуючих підходів до оцінки ефективності державної політики, вважаємо за доцільне запропонувати комплексну систему критеріїв, що складається з дев'яти взаємопов'язаних критеріїв, кожен з яких відображає специфічний аспект реалізації державної політики у сфері цифровізації та штучного інтелекту. Запропонована система критеріїв характеризується багаторівневою структурою та синергетичним ефектом взаємодії її компонентів. Проте в межах нашого дослідження ми зосередимо увагу на чотирьох із них.

Нормативно-правові критерії формують фундаментальну основу для реалізації державної політики, забезпечуючи легітимність та регуляторну визначеність процесів цифрової трансформації. Індикаторами нормативно-правового критерію є: повнота та системність законодавчої бази, відповідність міжнародним стандартам, ефективність правозастосування, наявність механізмів захисту прав суб'єктів. Цифрова трансформація є невід'ємною частиною передових країн, і Україна також просувається в цій сфері завдяки активним законодавчим зусиллям. 3 березня 2021 року Кабінет Міністрів України схвалив Національну економічну стратегію до 2030 року, встановивши такі пріоритети, як сприяння ефективній державі цифрових послуг і спрощеним інституціям для економічного зростання. Того ж дня уряд схвалив Концепцію розвитку цифрових компетенцій, яка має на меті навчити цифровим навичкам шість мільйонів громадян протягом трьох років. Ця ініціатива спрямована на підвищення доступності державних онлайн-послуг і загальної цифрової грамотності [1 с. 17].

Водночас аналізуючи сайт Міністерства цифрової трансформації можна знайти ще 162 нормативно-правові акти з питань цифрової трансформації та 190 проектів нормативно-правових актів [2]. І тут закономірно виникає питання: чи сприяє значна кількість нормативно-правових актів дійсно всебічному правовому регулюванню чи навпаки надто формалізує та ускладнює його? Відповідаючи на це питання, хотіли б зазначити, що при правильній організації численні нормативні акти можуть забезпечити ясність, вирішувати тонкі питання та адаптуватись до складних соціально-економічних потреб. Однак без ретельної консолідації та спрощення вони можуть призвести до надмірної бюрократії, дублювання та неефективності, що ускладнить дотримання вимог. Ефективні регуляторні рамки збалансовують конкретність і доступність, спрямовані на досягнення комплексного управління без надмірних ускладнень.

Ми вважаємо, що на підставі проведеного компаративного аналізу нормативно-правового регулювання цифровізації в Україні можна дійти висновку про формування комплексної системи законодавчого забезпечення цифрової трансформації суспільних відносин. Закон України «Про цифровий контент та цифрові послуги» [3] займає центральне місце в цій системі, виступаючи інтегруючим елементом, що забезпечує гармонізацію національного законодавства з європейськими стандартами та створює правові механізми захисту прав споживачів у цифровому середовищі.

Особливе значення має синергетичний ефект взаємодії Закону України «Про цифровий контент та цифрові послуги» з іншими нормативно-правовими актами у сфері цифровізації. Чітке розмежування сфер регулювання між Законом України «Про хмарні послуги» [4] та «Про електронну комерцію» [5] створює правову визначеність та забезпечує ефективне регулювання різних аспектів цифрових відносин. При цьому важливо відзначити диференційований підхід законодавця до регулювання відносин B2C та B2B, що дозволяє враховувати специфіку різних типів правовідносин у цифровому середовищі [6].

Імплементация європейських стандартів через гармонізацію з Директивою 2019/770 [7] свідчить про системний підхід до розвитку цифрового законодавства та створює передумови для подальшої інтеграції України в єдиний цифровий ринок Європейського Союзу. Водночас, національне законодавство враховує специфіку вітчизняного правового поля та забезпечує баланс інтересів усіх учасників цифрових відносин [6].

Таким чином, формування комплексної системи правового регулювання цифровізації в Україні характеризується послідовністю, системністю та орієнтацією на європейські стандарти, що створює надійну правову основу для подальшого розвитку цифрової економіки та суспільства. та розробкою рекомендацій щодо вдосконалення механізмів їх реалізації.

Інституційні критерії відображають організаційну спроможність державних інституцій ефективно імплементувати визначені політичні цілі та завдання. В умовах воєнного стану

особливого значення набуває синхронізація діяльності Міністерства цифрової трансформації України з безпековими структурами та органами оборони. Створення Координаційної ради з питань цифрової трансформації та впровадження технологій штучного інтелекту при Кабінеті Міністрів України могло б забезпечити стратегічний рівень узгодження політики між різними відомствами. Водночас, існує потреба у посиленні механізмів оперативної координації, особливо в контексті реагування на кіберзагрози та забезпечення цифрової стійкості критичної інфраструктури.

Наявність спеціалізованих установ є критично важливим фактором для реалізації амбітних цілей цифрової трансформації. Створення Міністерства цифрової трансформації як центрального органу виконавчої влади у сфері цифровізації стало важливим кроком у розбудові інституційної архітектури. Функціонування ДП «Дія» забезпечує практичну реалізацію концепції «держави у смартфоні». Проте, в контексті євроінтеграції та імплементації європейських стандартів регулювання штучного інтелекту, існує потреба у створенні спеціалізованого регуляторного органу з питань штучного інтелекту, аналогічного до European Artificial Intelligence Board.

Рівень міжвідомчої взаємодії визначає ефективність реалізації комплексних проєктів цифрової трансформації. Впровадження системи електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів могло б створити технологічну основу для такої взаємодії. Однак, в умовах воєнного стану особливої актуальності набуває забезпечення захищеного обміну інформацією між цивільними та військовими структурами, що вимагає розробки спеціальних протоколів та процедур взаємодії.

Якість кадрового забезпечення виступає критичним фактором успіху цифрової трансформації. Запровадження посад CDTO, заступників в органах державної влади, який працює над упровадженням цифровізації. CDTO у міністерствах визначають стратегії цифрової трансформації, впроваджують цифрові технології, розробляють та впроваджують інформаційні системи, керують проєктами. CDTO областей відповідають за розвиток базової інфраструктури, впровадження електронних послуг, втілення галузевих цифрових проєктів та спрощення управління за допомогою дашбордів, оцифрування реєстрів, впровадження е-документообігу тощо. Під час повномасштабної війни CDTO впроваджують цифрові рішення, які допомагають українцям скористатися державними сервісами онлайн – без черг та зайвих паперів [8]. Водночас, існує гостра потреба у фахівцях з питань штучного інтелекту, кібербезпеки та управління цифровими проєктами. У контексті євроінтеграції важливим є забезпечення відповідності кваліфікації персоналу європейським стандартам та практикам.

Таким чином, інституційні критерії політики цифрової трансформації та впровадження штучного інтелекту в Україні демонструють позитивну динаміку розвитку, але потребують подальшого вдосконалення з урахуванням вимог євроінтеграції та безпекових викликів. Пріоритетними напрямами інституційного розвитку мають стати посилення координаційних механізмів, створення спеціалізованих регуляторних органів та розвиток кадрового потенціалу відповідно до європейських стандартів. Успішність подальшої цифрової трансформації України значною мірою залежатиме від здатності державних інституцій адаптуватися до нових викликів, забезпечувати ефективну координацію та розвивати необхідні компетенції в умовах динамічних змін технологічного середовища та геополітичної ситуації.

Технологічні критерії дозволяють оцінити рівень інноваційності та технічної зрілості впроваджуваних рішень. О. Галушак, М. Галушак і Г. Машлій підкреслюють, що розвиток цифрових технологій в Україні демонструє постійне вдосконалення процесів цифровізації. Це сприяє доступності, прозорості та ефективності у бізнесі, економіці та комунікаціях. Порівняльний аналіз позиції України в міжнародних рейтингах цифрової конкурентоспроможності свідчить про великий потенціал для інтеграції цифрових інновацій [9].

У рамках підсумків роботи Міністерства цифрової трансформації України за 2023 рік проаналізовано результати Індексу цифрової трансформації регіонів, що дозволив оцінити рівень цифровізації громад та розвиток цифрових навичок серед громадян. Індекс, розроблений на основі комплексного підходу, враховує показники у сферах охорони здоров'я, безпеки та доступу до адміністративних послуг, вимірюючи цифрову інфраструктуру, ефективність CDTO та рівень впровадження електронних послуг на місцях. Максимальне значення індексу становить 1 бал; середній показник по Україні – 0,632, з найвищими значеннями в Дніпропетровській, Львівській і Полтавській областях [10].

Високі значення у впровадженні режиму «без паперів» (0,697), інституційній спроможності (0,678) і електронних послугах (0,666) демонструють позитивну динаміку. Разом із тим, в окремих областях, таких як Харківська, Київська та Миколаївська, відчувається потреба у розширенні команд з цифровізації. У 2023 році також досягнуто стратегічної цілі – розвиток цифрових навичок 6 мільйонів українців, що значно підвищило показник у категорії «Цифрова освіта» [10].

Технологічні критерії дозволяють оцінити ступінь інноваційності та технічну зрілість рішень, що впроваджуються під час цифровізації в Україні. Цей процес сприяє адаптації міжнародних стандартів, розвитку інфраструктури та підвищенню рівня цифрових навичок населення. Нині рівень цифровізації в Україні перебуває на стадії активного розвитку, але відстає від провідних країн через нестачу сучасних технологічних ресурсів, слабкий розвиток інфраструктури та обмеженість фінансування інновацій. Підвищення інвестицій та розвитку технічної бази може сприяти прогресу у цій сфері.

Інноваційні критерії характеризують потенціал розвитку науково-дослідної діяльності та створення передових технологічних рішень.

Уряд України вважає, що оптимальним шляхом для імплементації цифровізації в державний сектор є адаптація передового досвіду країн Європейського Союзу в цій сфері. Розвиток цифрового уряду має вирішальне значення для України, оскільки це сприятиме спрощенню взаємодії громадян з державними органами та зменшенню бюрократичних бар'єрів. У контексті низької довіри до державних інститутів, реалізація цифрових рішень виступає важливим інструментом для підвищення прозорості та зміцнення довіри до державного управління. Таким чином, цифровізація розглядається як комплексний механізм для боротьби з корупцією, прискорення надання послуг та активізації суспільної участі у формуванні державної політики через різноманітні інструменти електронної демократії [11, с. 28].

На нашу думку, для підтримки цифровізації науково-дослідної діяльності в Україні держава впроваджує кілька ключових стратегій. Серед них – створення цифрових платформ для обміну даними, що полегшує дослідницьку співпрацю та доступ до наукових ресурсів. Також фінансуються проєкти, які використовують цифрові інновації для наукових досліджень, зокрема в таких галузях, як штучний інтелект та кібербезпека. Крім того, проводиться цифрова трансформація університетів і наукових установ, що сприяє вдосконаленню інфраструктури та підвищенню ефективності досліджень.

Трансфер технологій у сфері цифровізації є важливим елементом інноваційної державної політики в Україні. Науковці проводять фундаментальні дослідження для виявлення та тестування потенційних рішень, які згодом передаються бізнесу для виробництва і реалізації в промислових масштабах. Запит на технології також існує в органах влади, де основною метою є задоволення суспільних потреб. Для забезпечення взаємовигідності передачі технологій необхідне регулювання прав інтелектуальної власності, що може включати патенти, ліцензії та авторські права. Співпраця на ранніх стадіях розвитку також можлива за умов розподілу прав, вигідного для обох сторін [12].

Висновки. Нормативно-правове регулювання цифровізації в Україні є складним та системним, що підтверджується формуванням розгалуженої законодавчої бази, гармонізованої з європейськими стандартами. Однак наявність понад 160 нормативно-правових актів потребує систематизації та уніфікації, щоб уникнути надмірної бюрократизації. Інституційний розвиток, зокрема створення спеціалізованих органів і нових посад, демонструє позитивну динаміку, хоча воєнний стан та євроінтеграція вимагають посилення координації та регуляторних механізмів, особливо в галузі штучного інтелекту. Технологічні критерії свідчать про успіхи в реалізації цифрових рішень, підтверджені середнім показником Індексу цифрової трансформації регіонів у 0,632, з особливими досягненнями в безпаперовому документообігу та базових електронних послугах. Інноваційна складова державної політики активно розвивається завдяки науково-дослідній діяльності та механізмам трансферу технологій, хоча існує потреба у збільшенні фінансування інновацій і розвитку технологічної інфраструктури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Хаустова М.Г. Поняття цифровізації: національні та міжнародні підходи. *Право та інновації*. 2022. № 2 (38). С. 7–18.

2. Законодавство України. *Міністерство цифрової трансформації: вебсайт*. URL: <https://thedigital.gov.ua/regulations> (дата звернення: 04.10.2024).
3. Про цифровий контент та цифрові послуги: Закон України № 3321-IX від 10 серпн. 2023 р. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2023. № 90, ст. 345.
4. Про хмарні послуги: Закон України № 2075-IX від 17 лют. 2022 р. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2023. № 15, ст. 52.
5. Про електронну комерцію: Закон України № 675-VIII від 03 верес. 2015 р. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2015. № 45, ст. 410.
6. Климчук О. Закон України «Про цифровий контент та цифрові послуги»: деталь регуляторного пазлу, якої бракувало? *Sayenko|Kharenko: вебсайт*. URL: <https://sk.ua/uk/zakon-ukraini-pro-cifrovij-kontent-i-cifrovi-poslugi-detel-u-reguljatornij-golovolomci-cifrovogo-sektoru-jakoi-brakuvalo/> (дата звернення: 04.10.2024).
7. Directive (EU) 2019/770 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2019 on certain aspects concerning contracts for the supply of digital content and digital services (Text with EEA relevance.). EU: website. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32019L0770> (date of appeal: 29.10.2024).
8. Мінцифри про підсумки та плани щодо цифровізації в Україні. *Урядовий портал: вебсайт*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/mintsyfyry-pro-pidsumky-ta-plany-shchodo-tsyfrovizatsii-v-ukraini> (дата звернення: 20.10.2024).
9. Галушак О., Галушак М., Машлій Г. Цифровізація в Україні: еволюційні перетворення. *Галицький економічний вісник*. 2023. № 2 (81) URL: https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2023.02.
10. Результати цифрової трансформації в регіонах України за 2023 рік. *Урядовий портал: вебсайт*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/rezultaty-tsyfrovoi-transformatsii-v-rehionakh-ukrainy-za-2023-rik> (дата звернення: 01.11.2024).
11. Луняченко І.В., Атаманова Н.В. Особливості діджиталізації державно-правової сфери в Україні: стан та перспективи розвитку. *Цифровий розвиток України: проблеми та перспективи : матеріали доповідей учасників круглого столу* (м. Одеса, 22 березня 2024 р.) / уклад.: Д.Г. Манько, Я.О. Тицька, А.О. Згама; Міжнар. гуман. ун-т. Одеса: Фенікс, 2024. С. 27–31.
12. Ломіковський Ю. Трансфер технологій: як порозумітись науці та бізнесу. *Українська правда: вебсайт*. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2024/06/26/715765/> (дата звернення: 01.11.2024).